

ANNA CZAPLA

OBRAZ DAWNEGO POWIATU ZBARASKIEGO NA PODSTAWIE NAZW MIEJSCOWOŚCI

WSTĘP

Powiat zbaraski graniczył na południu z powiatem skałackim i tarnopolskim, na zachodzie z tarnopolskim i brodzkim, na północy i wschodzie z powiatem krzemienieckim. Zbaraż – stolica powiatu – leżał w jego zachodniej stronie, a cały powiat w dorzeczu Dniestru za pośrednictwem jego dopływów: Gniezny – zachodnia część i Zbrucza – wschodnia część (SG 14, 511).

Powiat zbaraski pod względem krajobrazowym to galicyjskie Podole, a jego najatrakcyjniejszym fragmentem jest część Miodoborów leżąca 9 km na południowy wschód od Zbaraża w rejonie wsi Maksymówka i ciągnąca się na przestrzeni 60 km aż po przełom Zbrucza między Satanowem a Liczkowcami. Grzbietem pasma biegnie istniejąca od średniowiecza droga zwana *Szlakiem Tatarskim*, która obecnie jest rzadko używaną drogą polną. Główne jej atrakcje to wspaniałe widoki, liczne wzniesienia z fantastycznie ukształtowanymi formacjami skalnymi, płaty roślinności stepowej, lasy należące do najpiękniejszych na Podolu oraz przełom Zbrucza zwany Podolską Szwajcarią (PrzewP 99).

Zbaraż to największa i najbardziej godna uwagi miejscowość w Miodoborach nad Gniezną. Zmienność dziejowa terenów obejmujących Zbaraż i jego okolice to ich cecha charakterystyczna. W XIII-XIV w. miejscowość należała do Księstwa

Dr hab. ANNA CZAPLA – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Nauk Humanistycznych, Instytut Językoznawstwa, Katedra Języka Polskiego; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: anna.czapla@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4137-6031>.

ANNA CZAPLA, Dr. habil. – The John Paul II Catholic University of Lublin, Institute of Linguistics, Department of Polish Language; correspondence address: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: anna.czapla@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4137-6031>.

halicko-wołyńskiego. Pierwsza wzmianka o Zbarażu pochodzi z 1212 r., był wówczas jednym z grodów, pod którymi toczyły się walki książąt z rodu Rurykowiczów o tron halicki. Na początku XIV w. wraz z całym Wołyniem został opanowany przez Litwę i należał do Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 1393 r. wielki książę Witold nadał go bratu Jagiełły, księciu siewierskiemu Dymitrowi Korybutowi, który wznosił tu zamek. W 1442 r. Kazimierz Jagiellończyk ofiarował Zbaraż w dożywocie Deniskowi Mokosiejewiczowi. Od 1569 do 1772 r. był miastem w województwie wołyńskim w powiecie krzemienieckim w Rzeczypospolitej. Na kartach historii Zbaraż zapisał się trwale w okresie wojen kozackich. W 1649 r. wytrzymał kilkutygodniowe oblężenie przez wojska kozackie, co opisał Henryk Sienkiewicz w *Ogniem i mieczem*. W 1655 r. został zdobyty przez Turków pod dowództwem Ibrahima Szyszmana. W 1689 r. po odbudowie otrzymał prawa miejskie. W XVIII w. był przedmiotem ataków wojsk rosyjskich. Kolejno w wyniku rozbiorów Polski w 1772 r. znalazł się pod zaborem austriackim i do 1918 r. był nadal miastem powiatowym w Królestwie Galicji i Lodomerii.

W 1867 r. Zbaraż awansował na stolicę powiatu. W roku 1890 było 66 722 mieszkańców w powiecie, 32 933 płci męskiej, 33 789 płci żeńskiej. Grekokatolików było 41 714, rzymskich katolików – 19 080, izraelitów – 5898, 30 innych wyznań, polskojęzycznych – 20 249, ukraińskojęzycznych – 45 112, niemieckojęzycznych – 1300. W powiecie istniało, oprócz 5-klasowej szkoły męskiej i żeńskiej, 5 szkół dwuklasowych i 29 jednoklasowych. Ze względu na język 25 szkół było ukraińskojęzycznych, 9 polskojęzycznych, 2 mieszane (SG 14, 509).

Do dalszego rozwoju przyczyniło się przeprowadzenie w pobliżu linii kolejowej z Tarnopola do Szepietówki (1906 r.). Kolej żelazna przebiega jego południowy kraniec. Wchodziła ona tu z powiatu tarnopolskiego do Kujdaniec, szła przez Stryjówkę, Maksymówkę, Bogdanówkę i wchodziła do Kamionki w powiecie skałackim. Wzrosła liczba mieszkańców, która przed I wojną światową wynosiła około 10 tysięcy. Od 1918 do 1919 r. miasto wchodziło w skład Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej, natomiast od 1920 do 1945 r. Zbaraż był miastem powiatowym w województwie tarnopolskim w Polsce. Podczas okupacji hitlerowskiej istniało tu getto. W latach 1945-1991 leżał w granicach Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej w składzie ZSRR, ostatecznie od 1991 r. leży w obwodzie tarnopolskim niepodległej Ukrainy. Zbaraż jest lokalnym skupiskiem Polaków, działa tu polskie stowarzyszenie kulturalne powstałe na początku lat 90 XX w. (PrzewP 80).

Słownik obejmuje listę nazw miejscowości z przestrzeni określanej jako powiat zbaraski w województwie tarnopolskim w Rzeczypospolitej Polskiej, który w znacznej mierze nie odpowiada dzisiejszemu. Obejmuje 74 punkty osadnicze i jeszcze większą ilość nazw je określających. Nazwy prezentowane są w porządku alfabetycznym, poddane zostały analizie semantycznej i strukturalnej. Interpretacje innych autorów – Mychajła Chudasza (ChudP), Teresy Pluskoty (Pluskota), Dmytra Buczki i Wiry Kotowycz (BuczKot), Jana Zaleskiego (Zal) – podaje się w sytuacji rozbieżnych analiz z tu prezentowanymi.

Celem artykułu jest przede wszystkim analiza semantyczna i strukturalna nazw miejscowości z obszaru powiatu zbaraskiego oraz na jej podstawie opis powstałego obrazu naturalnego jak też związanego z działalnością człowieka na jego terenie.

1. **Bazarzyńce**, wieś, lud. rzym. 58, grek. 447, (obie p. Zbaraż) SG 1, 121: *Bazarzyńce* XVI w. Jabł; *Bazarzyńce*, po rus. *Bizaryńcie*, 1880 SG 1, 121; *Bazarzyńce* 1931-1938 Skor 73; **Базаринці** 1973 IstT 309 – : ukr. *Bazar* ‘wieś w pow. czort.’ lub od strus. *Bazar* Tup 36 (pol. *Bazar* SSNO 1,112). N. etn. oznaczająca przesiedleńców lub patr. z priorytetem etn. Zal 7: rod. BuczKot 29: od n. os.

2. **Berezowica Mała**, wieś, przed wojną zamieszkała w dwóch trzecich przez Polaków PrzewP 92, lud. 831, 520 rzym. (p. Opryłowce), 248 grek. (p. Iwanczany) SG 1, 143: *Berezowice* XVI w. Jabł; *Berezowica mała* 1880 SG 1, 143; *Berezowica Mała* 1931-1938 Skor 80; **Мала Березовиця** 1973 IstT 312. N. zest. z członu ponow. od *Berezowica Wielka* ‘wieś w pow. tar.’ oraz członu dem. od ukr. *малий* (pol. *mały*).

3. **Bogdanówka**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. 348 (p. Skałat), grek. 1133 (p. na miejscu) SG 1, 277-278: *Bohdanówka* XVI w. Jabł; *Bogdanówka* 1880 SG 1, 277; *Bogdanówka* 1931-1938 Skor 120; **Богданівка** 1973 IstT 472 – : ukr. *Богдань* Hr 4, 549 (pol. *Bogdan* SSNO 1, 187). N. dzierz.

4. **Czahary Kretowieckie**, wieś obecnie w składzie Maksymówki: *Czahary Kretowieckie* 1931-1938 Skor 271 – : n. zest. z członu fiz. od ukr. *чагару* ‘zarośla, chaszczę’ ESUM 6, 112; SUM 11, 206 (pol. z ukr. *czahara* ‘zarośla’ BrSE 71.) oraz członu lok. od *Kretowce*.

5. **Czahary Żaluskie**, wieś obecnie w składzie Maksymówki: *Czahary Żaluskie* 1931-1938 Skor 271 – : n. zest. z członu fiz. od ukr. *чагару* jw. oraz członu lok. od *Zaluże*.

6. **Czahary Zbaraskie**, wieś: *de Czahrow* 1436 AGZ 12, 3; *Czahary Zbarazkie* 1931-1938 Skor 271; **Чагарі Збарзькі** 1973 IstT 314. Pierw. *Czahary* od ukr. *чагара* jw. N. fiz. Wtórnie z członem lok. od *Zbaraż*.

7. **Czarny Las**, wieś: po stronie wschodniej (Łubianki Niżnej) leży *Czarny*

Las ze szczytem 385 m. wys. 1884 SG 5, 772; *Czarny Las*, osiedle w gminie Bazarzyńce, 1931-1938 Skor 279; **Чорний Ліс** 1973 IstT 309. N. zest. z członu fiz. od pol. *las* ukr. *ліс* oraz członu fiz. od pol. *czarny* (ukr. *чорний*).

8. **Czernichowce**, wieś nad potokiem Gniezna, wielokrotnie niszczone przez Tatarów ze względu na położenie na tzw. Czarnym Szlaku wiodącym z Podola na Wołyń PrzewP 89, lud. rzym. 196 (p. Zbaraż), grek. 1486 (p. na miejscu) SG 1, 822-823: *Czernykowcze* 1454 MRPS 1, 202; *Czernichowce* 1880 SG 1, 822; *Czernichowce* 1931-1938 Skor 288; **Чернихівці** 1973 IstT 302. Pierw. *Czernikowce* od ukr. *Черник* Czuczka 603 (pol. *Czernik* SNazw 2, 284), ta od ukr. *чорний* (pol. *czarny*). N. patr. BuczKot 287: od n. os. *Czernych* lub od n. miejsc. *Czernychiw*.

9. **Czumale**, wieś, lud. rzym. 73 (p. Opryłowce), grek. 125 (p. Dobrowody) SG 1, 881: *Czumale* XVI w. Jabł; *Czumale* 1880 SG 1, 881; *Czumale* 1931-1938 Skor 298; **Чумали** 1947 ATP 564 – : ukr. *Чумаль* Czuczka 613, ta z rum. *Ciumală* Jordan 1, 31. N. rod.

10. **Dibrowa**, wieś obok wsi Szyły: *Діброва* 1947 ATP 560; **Діброва** 1973 IstT 316 – : ukr. *діброва//дуброва* ‘las dębowy, trawa’ HrabecNH, 35 (pol. *dąbrowa* ‘niezagospodarowany las liściasty lub zarośla z przewagą dębów’ Sstp 2, 42). N. fiz.

11. **Dobromirka**, wieś nad potokiem bez nazwiska dopływem Zbrucza, lud. rzym. 174 (p. Zbaraż), grek. 729 (p. na miejscu) SG 2, 76: *Dobromirka* XVI w. Jabł; *Dobromirka* 1881 SG 2, 75; *Dobromirka* 1931-1938 Skor 346; **Добромірка** 1973 IstT 310 – : ukr. *Добромір* Mor 73 (*Dobromir* MalecB 81), por. *Poznanka* CzaplaZH 2011, 164. N. dzierz. BuczKot 98: od n. os. *Dobromirko* w dopełniaczu.

12. **Dobrowody**, wieś nad rzeką Hnizdeczną, lud. rzym. 269 (p. Opryłowce), grek. 884 (p. na miejscu) SG 2, 80: *Добрая-вода* 1463 ArchS 1, 54; *Dobrowody* XVI w. Jabł; *Dobrowody* 1881 SG 2, 80; *Dobrowody* 1931-1938 Skor 347; **Доброводу** 1973 IstT 311. Pierw. *Dobra Woda*, n. zest. z członu fiz. od pol. *dobry* (ukr. *добрий*) oraz członu fiz. od pol. *woda* (ukr. *вода*). BuczKot 98: od *dobra woda* lub od hydronimu *Dobrowodka*.

13. **Dorofijówka**, wieś wsp. w pow. podw., leżąca nad sztucznym zalewem w zakolu Zbrucza PrzewP 97, lud. 836 w tym rzym. 663 (p. Toki), grek. 152 (p. Staromiejszczyzna) SG 2, 123: *Dorofijówka* XVI w. Jabł; *Dorofiówka* 1881 SG 2, 123; *Dorofijówka* 1931-1938 Skor 358; **Дорофіївка** 1973 IstT 477 – : ukr. *Дорофеїв* Czuczka 206 (pol. *Dorot* MalecI 209). N. dzierz.

14. **Hluboczek Mały**, wieś, lud. rzym. 88 (p. Zbaraż), grek. 182 (p. Krasnosielce) SG 3, 77: *Hluboczek Nyzny* 1518 ArchS 2, 166; *Hrenboczek* XVI w. Jabł;

Hluboczek Mały 1882 SG 3, 77; *Hluboczek Mały* 1931-1938 Skor 525; **Малий Глибочок** 1973 IstT 309. N. zest. z członu ponow. od *Hluboczek* ‘Hluboczek Wielki w pow. tar.’ oraz członu lok. od ukr. *нижний* (pol. *niski*). Kolejno z członem dem. od pol. *mały* (ukr. *малий*).

15. **Hnilice Małe**, wieś: *Ma*: *Gnilice* XVI w. Jabł; *Hnilice Małe* 1882 SG 3, 82; *Hnilice Małe* 1931-1938 Skor 526; **Гниличі** 1973 IstT 472 – : n. zest. z członu ponow. *Hnilice* oraz członu dem. od pol. *mały* (ukr. *малий*).

16. **Hnilice Wielkie**, wieś, 1. wzmianka pochodzi z 1463 r. IstT 472, lud. rzym. 289 (p. Toki), grek. 1692 (p. na miejscu) SG 3, 82 to dotyczy obydwu wsi: *Gnilice* XVI w. Jabł; *Hnilice Wielkie* 1882 SG 3, 82; *Hnilice Wielkie* 1931-1938 Skor 526; **Гниличі** 1973 IstT 472 – : ukr. *гнилий* (pol. *zgniły*). N. fiz. Kolejno z członem augm. od pol. *wielki* (ukr. *великий*).

17. **Holoszyńce**, wieś wsp. w pow. podw., lud. 210 w tym rzym. 170 (p. Toki), grek. (p. Nowe Sioło) SG 3, 107: *Choloszczyńce* XVI w. Jabł; *Holoszyńce* 1882 SG 3, 107; *Holoszyńce* 1931-1938 Skor 529; **Голошинці** ATP 575 – : ukr. **Голош*, por. *Голян* Czuczka 178 (pol. *Gołosz* NazwPol 124). N. patr.

18. **Hołotki**, wieś wsp. w pow. podw., daw. licznie zamieszkała przez Polaków PrzewP 97, lud. 604, w tym 128 rzym. (p. Toki), grek. (p. Koszlaki) SG 3, 105: *Hołodki* także *Hołotki* 1882 SG 3, 105; *Hołotki* 1931-1938 Skor 529; **Голотки** 1973 IstT 474. Pierw. *Hołodki* ta od ukr. **Hołodko* : *Голод* Czuczka 150; RedS 1, 225 (pol. *Głodek* : *Głód* NazwPol 122). N. rod.

19. **Hory Stryjowecki**, wieś leżąca na tzw. Szlaku Tatarskim PrzewP 101: *Гори Стрийовецькі* 1947 ATP 564; **Гори Стрийовецькі** 1973 IstT 314. N. zest. z członu fiz. od ukr. *гора* (pol. *góra*) oraz członu lok. od *Stryjówka*.

20. **Hrycowce**, wieś, lud. grek. (p. Ohrymowce) SG 3, 192: *Hrycowce* XVI w. Jabł; *Hrycowce* 1882 SG 3, 192; *Hrycowce* 1931-1938 Skor, 542; **Грицівці** 1947 ATP 564 – : ukr. *Hryc*’, ta od ukr. *Григор* Hr 4, 551 (pol. *Grzegorz* MalecI 229). N. patr.

21. **Huszczanki**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. 27 (p. Zbaraż), grek. 483 (p. na miejscu) SG 3, 228: *Huszczanka* XVI w. Jabł; *Huszczanki* 1882 SG 3, 228; *Huszczanki* 1931-1938 Skor 547; **Гущанка** 1947 ATP, 575 – : ukr. *гуща* ‘gęsty las’ SUM 2, 201 (pol. *gąszcz* ‘gęste skupienie roślin’ Dor 2, 1076). N. fiz.

22. **Iwaniczany**, wieś nad potokiem Hnizdeczna, 1. wzmianka pochodzi z 1463 r. IstT 312, lud. 401, w tym 306 grek. (p. na miejscu), 35 rzym. (p. Opryłowce) SG 3, 311: *Иванчани* 1518 ArchS 2, 166; *Iwaniczany* XVI w. Jabł; *Iwaniczany*, rus. *Iwaniczany*, 1882 SG 3, 311; *Iwaniczany* 1931-1938 Skor 561; **Іванчани** 1973 IstT 312 – : ukr. **Iwanczan*, por. *Іванчо* RedS 1, 411 (pol. *Janczan* SNazw 4, 275), ta od ukr. *Iwan* (pol. *Jan*) MalecI 248. N. rod.

23. **Iwaszkowce**, wieś nad potokiem uchodzącym do Hnizdecznej, lud. rzym. 78 (p. Łozowa), grek. 125 (p. Zarubińce) SG 3, 323; *Waskowce* 1518 ArchS 2, 167; *Iwaszkowce* XVI w. Jabł; *Iwaszkowce*, po rus. *Iwaszkiwci*, 1882 SG 3, 323; *Iwaszkowce* 1931-1938 Skor 564; **Івашиківці** 1973 IstT 311 – : ukr. *Iwaszek*, *Iwaszko* (pol. *Jaszk*), ta od ukr. *Iwan* jw. N. patr.

24. **Jacowce**, następnie *Szewczenkowe*, wieś wsp. w pow. podw., 1. wzmianka 1583 r. IstT 474, lud. rzym. 479 (p. Zbaraż), grek. 301 (p. Żelbanówka [!], raczej Klebanówka) SG 3, 359-360; *Jacowce* XVI w. Jabł; *Jacowce* 1882 SG 3, 359; *Jacowce*, w dok. *Jaczowicze*, 1900 SG 15/1, 624; *Jacowce* 1931-1938 Skor 574; **Яцівці** następnie **Шевченкове** 1973 IstT 474 – : pol. *Jac(z)*, *Jac(z)o*, ta od pol. *Jakub* (ukr. *Яковъ*) MalecI 239-240. N. patr. Następnie *Szewczenkowe* od ukr. *Szewczenko* ‘Taras Szewczenko’. N. dzierz. (pam.).

25. **Kapuścińce**, wieś, lud. rzym. (p. Zbaraż), grek. (p. Krasnosielce) SG 3, 826; *Kapuczyńce* XVI w. Jabł; *Kapuścińce* 1882 SG 3, 826; *Kapuścińce* 1931-1938 Skor, 667; **Капустинці** 1973 IstT 312 – : ukr. *Kanycma* Tup 173 (pol. *Kapusta* SNazw 145), lub od ukr. *kanycma* RedS 1, 436 (pol. *kapusta* ‘roślina warzywna’ Dor 3, 547). N. etn. lub patr. z priortetem etn. BuczKot 130: od n. os.

26. **Karustynski Lis**, wieś, daw. osada: *Капустинський Ліс* 1947 ATP 564; *Капустинський Ліс* 1973 IstT 312. N. zest. z członu fiz. od ukr. *lic* (pol. *las*) oraz z członu lok. od *Kapuścińce*.

27. **Klebanówka**, wieś wsp. w pow. podw., leżąca u źródeł Samca, zwana daw. *Chlebanówką*, znana ze złożenia broni przed Austriakami podczas powstania listopadowego przez gen. Józefa Dwernickiego PrzewP 98, 1. wzmianka pochodzi z 1463 r. IstT 474, lud. rzym. 487 (p. Zbaraż), grek. 875 (p. na miejscu) SG 4, 121; *Klebanówka* XVI w. Jabł; *Klebanówka* 1883 SG 4, 121; *Klebanówka* 1931-1938 Skor 704; **Клебанівка** 1973 IstT 474 – : pierw. *Chlebanówka* od wschśł. *Hleban*, ta od wschśł. *Gleb*, ukr. *Гліб* MalecI 226 (pol. *Gleb*). N. dzierz. Zal 67: od n. os., ta od ukr. *kleban* ‘kapelus’.

28. **Klimkowce**, wieś wsp. w pow. podw., p. grek. Terpiłówka, rzym. Toki SG 4, 148; *Clymkovicze* 1453 AGZ 14, 507; *Klimkowce* XVI w. Jabł; *Klimkowce* 1883 SG 4, 148; *Klimkowce* 1931-1938 Skor 709; **Климківці** 1973 IstT 477 – : pol. *Klimek* SNazw 4, 665 (ukr. *Климко* Czuczka 267), ta od ukr. *Климент* (pol. *Klemens* NazwPol 150). N. patr.

29. **Kobyła**, wieś, lud. rzym. 118 (p. Opryłowce), grek. 772 (p. Iwaniczany) SG 4, 209; *de Kobylany* 1496 AGZ 4, 213; *Kobyła* XVI w. Jabł; *Kobyła* 1883 SG 4, 209; *Kobyła* 1931-1938 Skor 720; **Кобиля** 1973 IstT 313. Pierw. *Kobylany* od ukr. *kobyła* ‘zrebię, samica’. N. etn., następnie kult. BuczKot 135: rod.

30. **Korszyłówka**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. (p. Zbaraż), grek.

(p. Klebanówka) SG 4, 424: *Korżylówka* XVI w. Jabł; *Korszylówka* 1883 SG 4, 424; *Korszylówka* 1931-1938 Skor, 759; **Коршилівка** 1973 IstT 476 – : ukr. **Коршил*, por. *Korszył* SNaz 5, 169, brus. *Корушь* Bir 214, ta w związku z pier. ukr. *корх-*, por. ukr. *корх* ‘pięść’ (pol. *karsz-*, por. *karśniowy* ‘lewą ręką bodaj sprawny’ 221). N. dzierz.

31. **Kozłaki**, wieś wsp. w pow. podw., cerkiew grek., leży w pobliżu źródłowisk Zbrucza i stepu SG 4, 485, wieś daw. licznie zamieszkała przez Polaków PrzewP 97: *Koźłaki* [!] XVI w. Jabł; *Kozłaki* 1883 SG 4, 485; *Kozłaki* 1931-1938 Skor 769; **Козлаку** 1973 IstT 474 – : pol. *Kozłak* SNazw 158 (ukr. *Козеля* Czuczka 298), ta od pol. *kosz* (ukr. *кошіль*). N. rod. Zal 74: od n. os., ta od ukr. *koszlatyj*.

32. **Koziary**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. (p. Toki), grek. (p. Nowe Sioło) SG 4, 543: *Kozery* XVI w. Jabł; *Koziary* 1883 SG 4, 543; *Koziary* 1931-1938 Skor 782; **Козарь** IstT 454 – : pol. *koziarz* (ukr. *козяр* RedS 1, 491). N. zawod. Zal 75: od *Koziarz*.

33. **Krasnosielce**, wieś u źródeł rzeki Gniezny, (p. rzym. Zbaraż), lud. 403, jest cerkiew grek. SG 4, 639: *Krasnosielce* XVI w. Jabł; *Krasnosielce* 1883 SG 4, 639; *Krasnosielce* 1931-1938 Skor 796; **Красносілля** 1973 IstT 314 – : ukr. *красний* ‘czerwony’ oraz ukr. *село* Hr 4, 113 (pol. *krasny* oraz *siodło*, później *siolo*, pożyczka z jęz. ukr. BrSE 491). N. etn. oznaczająca mieszkańców wsi z czerwoną glebą.

34. **Kretowce**, wieś przed wojną była skupiskiem ludności polskiej PrzewP 99, lud. 728, rzym. (p. Zbaraż), a grek. (p. Ohrymowce) SG 4, 665: *Kretowce* XVI w. Jabł; *Kretowce* 1883 SG 4, 665; *Kretowce* 1931-1938 Skor 801; **Кретисля** 1973 IstT 314 – : pol. *Kret* SNazw 5, 282 (ukr. *Крет*, *Крим* RedS 1, 537, 546) lub pol. *kret* ‘zwierzę owadożerne’ Dor 3, 1126 (ukr. *крим* SUM 4, 358). N. patr. lub etn. Z priorytetem etn. Zal 77: od n. os.

35. **Kujdańce**, wieś, lud. rzym. (p. Czerniłów Mazowiecki) SG 4, 852: *Koydancze* 1464 AGZ 2, 100; *Kujdańce* XVI w. Jabł; *Kujdańce* 1883 SG 4, 852; *Kujdańce* 1931-1938 Skor 836; **Куданці** 1973 IstT 313. Pierw. *Kojdańce* od pol. **Kojdan*, por. *Kojdo* SNazw 5, 61 (ukr. *Койдан* RedS 1, 491), ta od pol. *kojda* ‘płachta zastępująca kołyskę’ SW 2, 391 (ukr. *hojdaty* ‘huścić’ BrSE 174). N. patr.

36. **Kurniki Iwańczańskie**, wieś wsp. na terenie Iwanczan, (p. rzym. Zbaraż), (grek. Szlachcińce), lud. 497 SG 4, 926: *Kurniki* XVI w. Jabł; *Kurniki* 1883 SG 4, 926; *Kurniki Iwańczańskie* 1931-1938 Skor 846 – : pol. *kurnik* ‘pomieszczenie dla drobiu’ lub daw. ‘służący doglądający drobiu’ (ukr. *курник*) Dor 3, 1311. N. kult. ze względu na chronologię. Wtórnie z członem lok. od *Iwanczany*.

37. **Lisieczynce**, wieś wsp. w pow. podw.: *Lisieczynce* XVI w. Jabł; na zachodzie *Lisieczynce*, 1890 SG 11, 891; *Lisieczynce* 1931-1938 Skor 902; *Лисичинці* 1973 IstT 474 – : ukr. *лісок* (pol. *lasek*). N. etn. Zal 86: od n. os.

38. **Liski**, wieś koło Załuża, do którego wcześniej należała (od XVI w.): *Ліску* 1947 ATP 569 – : jw. N. fiz.

39. **Łozówka**, wieś wsp. w pow. podw., lud. 488 rzym. 40, reszta grek. SG 5, 768: *Łozówka*, po rus. *Łoziwka*, 1884 SG 5, 768; *Łozówka* 1931-1938 Skor 957; *Лозівка* 1973 IstT 477 – : pol. *łoz* ‘drzewa lub krzewy wierzby’ Sstp 4, 123 (ukr. *лоза*). N. fiz. Zal 90: od n. os. lub top.

40. **Łubianki Niższe**, wieś nad strugami, które zbiegają do Gniezny PrzewP 90, lud. 1437, w tym 50 rzym. (p. Zbaraż), reszta grek. (p. Łubianka Wyżna) SG 5, 772: *Лабянка* 1463 ArchS 1, 54; *Niż. Łubianki* XVI w. Jabł; *Łubianki Niżne* al. *Niższe* 1884 SG 5, 772; *Нижчі Луб'янки* 1973 IstT 314 – : w związku z pier. *lub-* // *lub-* (ukr. *люб-* // *луб-*) pol. *lub* ‘kora’, ‘rodzaj przeddachowania’ Sstp 4, 127 (ukr. *луб* ‘ts.’ lub ‘teren podmokły’ RospSE 195). N. fiz. Wtórnie z członem lok. od ukr. *нижчий* (pol. *niższy*). Zal 90: n. top., od *lubianka* lub *lub*. Buczkot 169: od *lubjanka* ‘jesienne mieszkanie dla huculskich drwali’.

41. **Łubianki Wyżne**, wieś nad strugą Gniezny, w 1649 r. odbyła się tu krwawa walka kozaków o obronę Zbaraża PrzewP 90, lud. 200 rzym. (p. Zbaraż), 1300 grek. (p. na miejscu) SG 5, 772, 1. zapis pochodzi z 1564 r. IstT 310: *Wyższe Łubianki* XVI w. Jabł; *Łubianki Wyżne* 1884 SG 5, 772; *Вищі Луб'янки* 1973 IstT 310. N. zest. z członu ponow. od *Łubianki* oraz członu lok. od ukr. *вижній* (pol. *wyższy*).

42. **Maksymówka**, wieś, 1. wzmianka pochodzi z XVII w. IstT 314, przed II wojną światową była zamieszkała niemal wyłącznie przez Polaków PrzewP 99: *Maksymówka*, po rus. *Maksymiwka*, 1884 SG 5, 937; *Maksymówka* 1931-1938 Skor 986; *Максимівка* 1973 IstT 314 – : ukr. *Maksym* MalecI 277 (kres. *Maksym* SSNO 3, 369). N. dzierz.

43. **Medyń**, wieś wsp. w pow. podw, położona nad Samczykiem PrzewP 96, lud. 981 rzym. 379 (p. Toki), grek. (p. na miejscu) SG 6, 239-40: *Medne* 1518 ArchS 2, 166; *Miedzin* XVI w. Jabł; *Medyń* 1885 SG 6, 239; *Medyń* 1931-1938 Skor 1022; *Медин* 1973 IstT 476 – : ukr. *мед* > *мід* (pol. *miód* SW 2, 995). N. kult. Zal 97: od n. os.

44. **Netreba**, wieś wsp. nieistniejąca, lud. rzym. 202 (p. Opryłowce), grek. 280 (p. Dobrowody) SG 6, 960: *Nietreba* XVI w. Jabł; *Netreba* 1885 SG 6, 960; *Netreba* 1931-1938 Skor 1115 – : ukr. село *Нетреба* RedS 2, 738 (pol. *Nietrzeba* SNazw 6, 613), ta od ukr. *не треба* (pol. *nie trzeba*). N. rod. Zal 111: od n. os., por. też ukr. *netri* ‘gęstwina, gąszcz leśny’.

45. **Nowe Siolo**, wieś wsp. w pow. podw., „daw. *Wegerów Okop*, wieś tę zniszczyli Tatarzy krymscy w r. 1452. Mieszkańcy osiedlili się o kilometr dalej i tę osadę nazwali *Nowe Siolo*” IstT 454, lud. rzym. 88 (p. Toki), grek. 417 (p. na miejscu) SG 7, 233: *Нове Село* 1463 ArchS 1, 54; *Nowe Siolo* XVI w. Jabł; *Nowesiolo* 1886 SG 7, 233; *Nowe Siolo* 1931-1938 Skor 1144; **Нове Село** 1973 IstT 454 – : n. złożona z członu kult. od ukr. *село* Hr 4, 113 (pol. *siodło*, później *siolo*, pożyczka z jęz. ukr. BrSE 491), oraz z członu chron. od pol. *nowy* (ukr. *новий*). N. *Wegerów Okop*, n. zest. z członu kul. pol. *okop* ‘obóz wojskowy otoczony szańcami’ SłpolXVII 21, 245 (ukr. *okin* SUM 5, 675) oraz członu dzierz. od *Weger(a)* SNazw 10, 140.

46 **Nowiki**, wieś, lud. rzym. 84 (p. Opryłowce), grek. 280 (p. Dobrowody) SG 7, 237: *Новиковици* 1463 ArchS 1, 54; *Nowicowcze* 1518 ArchS 2, 166; *Nowiki* XVI w. Jabł; *Nowiki* 1886 SG 7, 237; *Nowiki* 1931-1938 Skor 1145; **Новики** 1973 IstT 315. Pierw. *Nowikowce* od ukr. *Новик* Mor 139, Tup 280 (pol. *Nowik* NazwPol 197), ta od ukr. *новий* (pol. *nowy*). N. patr.

47. **Obodówka**, wieś wsp. w powiecie podw., leży nad dopływem Zbrucza, lud. rzym. 84 (p. Zbaraż), grek. 263 (p. Huszczanki) SG 7, 334: *Obodówka* XVI w. Jabł; *Obodówka* 1886 SG 7, 334; *Obodówka* 1931-1938 Skor 1168; **Ободівка** 1947 ATP 575 – : ukr. *обод* ‘zewnątrzna część koła’ Hr 2, 37 (pol. *obód* / *obwód* BrSE 371). N. fiz. Zal 115: od n. os., por. ukr. *obodystyj* ‘wyschnięty’; ChudP 158: od *Obod* : *Ostrobod*. BuczKot 199: odos.

48. **Ochrymowce**, wieś nad rzeką Gniezną, lud. rzym. 317 (p. Zbaraż), grek. 692 (p. na miejscu albo w Stryjówce) SG 7, 368: *Охрѣмовици* 1463 ArchS 1, 54; *Ochrymowce* XVI w. Jabł; *Ochrymowce* 1886 SG 7, 368; *Ochrymowce* 1931-1938 Skor 1172; **Охримовици** 1973 IstT 302 – : ukr. *Ochrym* MalecI 296 // *Охрим* (*Єфрем*) Hr 4, 558. N. patr.

49. **Opryłowce**, wieś nad potokiem Chodorówka, lud. rzym. 76 (p. na miejscu), grek. 170 (p. Zarubińce) SG 7, 568: *Опрѣливици* 1463 ArchS 1, 54; *Oprilowcze* 1518 ArchS 2, 167; *Opryłowce* XVI w. Jabł; *Opryłowce* 1886 SG 7, 568; *Opryłowce* 1931-1938 Skor 1199; **Оприлівці** 1973 IstT 315 – : ukr. **Oprilo* (pol. **Oprzyło*, por. *Opszelak* SNazw 7, 84), ta od ukr. *сперти* / *спиратися* ‘przytulać się do kogoś, czegoś’ SUM 9, 508 (pol. *oprzeć* / *opierać*). N. patr. BuczKot 203: od n. os., ta od *prity*.

50. **Palczyńce**, wieś wsp. w pow. podw, lud. rzym. 127 (p. Toki), grek. 721 (p. na miejscu) SG 7, 825: *Palczyńce* XVI w. Jabł; *Palczyńce* 1886 SG 7, 825; *Palczyńce* 1931-1938 Skor 1238; **Пальчинці** 1973 IstT 475 – : ukr. *Палько* Czuczka 427, ta od *Павло* Tr 282 (pol. *Paweł* MalecI 135). N. patr. Zal 121: od *Palczyk*.

51. **Pieńkowce**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. 89 (p. Toki), grek. 322 (p. Medyń) SG 8, 72: *Pieńkowce* XVI w. Jabł; *Pieńkowce* 1887 SG 8, 92; *Pieńkowce* 1931-1938 Skor 1274; **Пеньківці** 1973 IstT 472 – : ukr. **Пеньок*, por. *Пенько* RedS 2, 804, *Пеняк* Czuczka 436: *пеньок* (pol. *Pieniek* SSNO 4, 239: *pień*). N. patr.

52. **Prosowce**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. 189 (p. Toki), grek. 218 (p. Skoryki) SG 9, 62: *Prozowce* XVI w. Jabł; *Prosowce* 1888 SG 9, 62; *Prosowce* 1931-1938 Skor 1375; **Просівці** 1973 IstT 472 – : ukr. **Pros*, ta od *Prokop* Czuczka 469. Zal 139: od n. os., ta od *proso*.

53. **Rohowiec Nowy**, wieś: *Новий Роговець* 1947 ATP 564; **Новий Роговець** 1973 IstT 310. N. zest. z członu fiz. od ukr. strus. *розь*, wsp. *piż* ‘przyłodek, klin’ (pol. *róg* ‘kąt, klin’, wsp. ‘mielizna na rzece’) MSan 139 oraz członu chron. od ukr. *новий* (pol. *nowy*). BuczKot 195: od n. miejsc. lub od n. os. *Роз*, ta od złożonej *Роговладь*.

54. **Romanowe Siolo**, wieś, lud. rzym. 315 (p. Hałuszyńce), grek. 450 (p. Kujdańce) SG 9, 723: *Romanow* XVI w. Jabł; *Romanowe Siolo* 1888 SG 9, 723; *Romanowe Siolo* 1931-1938 Skor 1448; **Романове Село** 1973 IstT 313. Pierw. *Romanów* od pol. od pol. *Roman* SSNO 4, 483 (ukr. *Романъ* Hr 4, 559). N. dzierz. Następnie *Romanowe Siolo*, n. zest. z członu dzierz. od pol. *Roman* jw., oraz z członu kult. ukr. *село* Hr 4, 113 (pol. *siodło*, później *siolo*, pożyczka z jęz. ukr. BrSE 491).

55. **Roznoszyńce**, wieś, lud. grek. 826 (p. Krasnosielce) SG 9, 841: *Розношинці* 1463 ArchS 1, 54; *Roznoszyńce* XVI w. Jabł; *Roznoszyńce* 1888 SG 9, 841; *Roznoszyńce* 1931-1938 Skor 1459; **Розношинці** 1973 IstT 314 – : ukr. **Roznosz* (pol. **Roznosz*, por. *Roznoch* SNazw 8, 163), ta od ukr. *розносити* SUM 8, 751 (pol. *roznosić* ‘dostarczać do określonych miejsc’ Dor 7, 1210). N. patr. ChudP 194-5 oraz BuczKot 235: od **Roznosza* < n. os. złożonej. Zal 144: od *Roznos*.

56. **Sieniahówka**, wieś, lud. 287, rzym. 66 (p. Zbaraż), reszta grek. (p. Sieniawa) SG 10, 557: *Sieniaszówka* XVI w. Jabł; *Sieniahówka* al. *Sieniachówka* 1889 SG 10, 557; *Sieniachówka* 1931-1938 Skor 1532; **Сенягівка** 1947 ATP 565 – : ukr. *Sieniach*, por. wschł. *Sień* MalecI 327, ta od ukr. *Семен* Skulina 2, 215 (pol. *Szymon* SSNO 5, 25). N. dzierz. BuczKot 247: od wsi *Sieniawa* lub n. os. *Synjaha*.

57. **Sieniawa**, wieś, lud. 900, 555 rzym. (p. Zbaraż), reszta grek. (p. na miejscu) SG 10, 559: *Syenawa* 1488 AGZ 3, 254; *Sieniawa* XVI w. Jabł; *Sieniawa* 1889 SG 10, 559; *Sieniawa* 1931-1938 Skor 1532; **Синява** 1973 IstT 316 – : pol. **siniawa* : *sini* BrSE 401 (ukr. *синява* ‘głębia w wodzie’ JuUTH 99, por. MSan 147. N. fiz. oznaczająca rzekę o głębokiej wodzie.

58. **Skoryki**, wieś wsp. w pow. podw., nad rzeką Wołczek PrzewP 96, lud. rzym. 389 (p. Toki), grek. 754 (p. na miejscu) SG 10, 704: *Skorzyki* XVI w. Jabł; *Skoryki* 1889 SG 10, 704; *Skoryki* 1931-1938 Skor 1551; **Скоруку** 1973 IstT 476 – : pol. **Skorzyk*, por. *Skorzak* SNazw 8, 463 (ukr. *Скорук* RedS 2, 970), ta od ukr. *скориуї* ‘szybki, prędki’ SUM 9, 298 (pol. *skory* NazwPol 242) lub od pol. *Skorogost* MalecB 113 (ukr. *Скорослав* Mor 178). N. rod.

59. **Stryjówka**, wieś, lud. rzym. 765 (p. Zbarażu), grek. 774 (p. na miejscu), 600 Polaków, 1018 Rusinów SG 11, 440: *двѣ Струевце* 1463 ArchS 1, 54; *Striowka* XVI w. Jabł; *Stryjówka* 1890 SG 11, 440; *Stryjówka* 1931-1938 Skor 1636; **Струївка** 1973 IstT 316 – : pol. *Stryj* SNazw 9, 114 (ukr. *Струїуї* RedS 2, 1018), ta od złożonej *Zdzistryj* MalecB 27 lub od pol. *stryj* (ukr. *струїуї*). N. dzierz. Pluskota 166: odos. lub od *Stryj* ‘n. rzeki’.

60. **Suchowce**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. 211 (p. Zbaraż), grek. 512 (p. Nowe Siolo) SG 11, 541: *Suchowce* XVI w. Jabł; *Suchowce Małe i Wielkie*, po rus. *Suchiwci*, 1890 SG 11, 541; *Suchowce* 1931-1938 Skor 1648; **Сухюци** 1947 ATP 575 – : ukr. *сухюї* (pol. *suchy*). N. etn. oznaczająca mieszkańców suchego miejsca.

61. **Szelpaki**, wieś wsp. w pow. podw., nad Samczykiem PrzewP 97, lud. 767, 726 grek. (p. na miejscu), 23 rzym. (p. Zbaraż) SG 11, 891: *Шейпаковцы* 1463 ArchS 1, 54; *Szelpaki* XVI w. Jabł; *Szelpaki* 1890 SG 11, 891; *Szelpaki* 1931-1938 Skor 1677; **Шельпаку** 1973 IstT 474 – : ukr. *шепелати*, por. *Шепель*, *Шепелюк*, itp. RedS 2, 1197 (pol. *szepleć*, *szeplenić* ‘mówić niewyraźnie’ NazwPol 261). N. etn. o charakterze przezw. Zal 162: n. niej.

62. **Szyły**, wieś, lud. rzym. 43 (p. Zbaraż), grek. 1305 (p. na miejscu) SG 12, 110: *Szyły* XVI w. Jabł; *Szyły* 1891 SG 12, 110; *Szyły* 1931-1938 Skor 1693; **Шули** 1973 IstT 316 – : ukr. *Шило* RedS 2, 1201 (pol. *Szydło* NazwPol 265), ta od ukr. *шило* (pol. *szydło*). N. rod.

63. **Tarasówka**, wieś, lud. rzym. 204, grek. 184 (obie p. Zbaraż) SG 12, 160: *город Збараж а к тому села Рябчинци, Тарасовцы* 1463 ArchS 1, 54; *Tarasówka* XVI w. Jabł; *Tarasówka* 1891 SG 12, 160; *Tarasówka* 1931-1938 Skor 1720; **Тарасівка** 1973 IstT 309. Pierw. *Tarasowce* od ukr. *Тарас* Tr 355. N. patr.

64. **Terpilówka**, wieś wsp. w pow. podw., lud. rzym. 36 (p. Zbaraż), grek. 825 (p. na miejscu) SG 12, 315: *Terpilówka* XVI w. Jabł; *Terpilówka* 1891 SG 12, 315; *Terpilówka* 1931-1938 Skor 1734; **Терпилівка** 1973 IstT 477 – : ukr. *Терпѣло* Tur 390 (pol. **Cierpilo*, por. *Cierpiel* SNazw 100), ta od ukr. *терпниму* (pol. *cierpieć*). N. dzierz.

65. **Toki**, daw. pdm. m. Ożohowce, po jego zniszczeniu przez Tatarów w XVII w. Toki stały się osobną wsią PrzewP 95, wsp. wieś w pow. podw., lud. rzym. 180,

1713 grek. (obie p. na miejscu) SG 12, 361-2: *Toki* XVI w. Jabł; *Toki* 1891 SG 12, 361; *Toki* 1931-1938 Skor 1737; **Toku** 1973 IstT 477 – : ukr. *tik* gen. *toku* ‘klepisko’ (pol. *tok* ‘w gumnie’ BrSE 573). N. kult.

66. **Wałachówka**, daw. wieś, dziś chutor przyłączony do wsi Trawnawe (daw. Zarudzie), lud. 372 w tym rzym. 355 (p. Zbaraż), grek. 37 (p. Stryjówka) SG 12, 919: *Wałachówka* 1891 SG 12, 919; *Wałachówka* 1931-1938 Skor 1795 – : strus. *Валахъ* Tup 136 (pol. *Włoch*). N. dzierz.

67. **Wierniki**, wieś *Верняковцы* 1463 ArchS 1, 54; *Wierniaki* XVI w. Jabł; *Wierniki* al. *Wierniaki*, 1892 SG 13, 234; **Верняки** 1947 ATP 565 – : pol. *Wiernik* SNazw 290 (ukr. **Wirnjak*), ta od pol. *wierny* (ukr. *вірний*). N. patr. Zal 176: od n. os.; BuczKot 59: od n. os. złożonej lub ap.

68. **Worobijówka**, wieś współcześnie w pow. podw., lud. 615 w tym rzym. 112 (p. Toki), grek. 511 (p. Medyń) SG 13, 945: *Worobijówka* XVI w. Jabł; *Worobijówka* 1892 SG 13, 945; *Worobijówka* 1931-1938 Skor 1892; **Воробійека** 1973 IstT 472 – : ukr. *воробію* (pol. *wróbel*) lub ukr. *Воробію* Czuczka 124 (pol. *Wróbel* SNazw 297). N. fiz lub dzierz. z priorytetem fiz. Pluskota 166: odos.

69. **Zaluże**, wieś, 1. wzmianka pochodzi z 1444 r. IstT 311, lud. grek. 760 (p. Zbaraż Stary), rzym. 650 (p. Zbaraż) SG 14, 362: *Zaluzie* XVI w. Jabł; *Zaluże* 1893 SG 14, 362; *Zaluże* 1931-1938 Skor 1967; **Залузжєя** 1973 IstT 311 – : ukr. *за лугом* (pol. *za łęgiem*) ‘za błotnistą łąką’. N. lokfiz.

70. **Zarubińce**, wieś, w której żył w XVII w. S. Twardowski PrzewP 91, lud. 485, 431 grek. (p. na miejscu), 121 rzym. (p. Opryłowce) SG 14, 424: *Zarubińce* XVI w. Jabł; *Zarubińce* 1893 SG 14, 424; *Zarubińce* 1931-1938 Skor 1978; **Зарубинці** 1973 IstT 311 – : ukr. *Заруба* Tup 158 (pol. *Zaręba* SNazw 11, 433) lub ukr. *заруба* ESUM 5, 130 (pol. **zaręba* : *zarębywać* ‘rąbać, zacinać’ Dor 10, 738). N. patr. lub etn. z priorytetem etn. ChudP 118-119 i Zal 191: od n. os.; BuczKot 114: od n. os. lub od n. wsi *Zaruba*.

71. **Zarudeczko**, wieś, lud. rzym. 115 (p. Zbaraż), grek. 51 (p. Krasnosielce) SG 14, 425: *Zarudeczko* 1893 SG 14, 425; *Zarudeczko* 1931-1938 Skor 1978; **Зарудечко** 1973 IstT 312 – : *Zarudzie*. N. dem.

72. **Zarudzie**, wieś leżąca dopływu Gniezny, przed wojną mieszkali tu niemal wyłącznie Polacy PrzewP 90, następnie od 1964 r. *Trawnawe*, 1. wzmianka pochodzi z 1564 r. IstT 312, lud. rzym. 742 (p. Zbaraż), grek. 26 (p. Stryjówka) SG 14, 427: *Zarudzie* XVI w. Jabł; *Zarudzie* 1893 SG 14, 427; *Zarudzie* 1931-1938 Skor 1978; **Заруддя**, **Травневе** 1973 IstT 316 – : ukr. *руда* ‘rdzawe bagno, trzęsawisko, moczar, błoto zawierające rudę żelazną’ JuUTH 159, por. Kurkina, 135 (pol. *ruda* ‘czerwona metaliczna ziemia’ L 5, 159). N. lokfiz. Kolejno *Trawnawe* od ukr. *травень* (pol. *maj*). N. kult. o charakterze pam.

73. **Zbaraż Stary**, wieś, w której na stromym zboczu Góry Kniażej lub Góry Zamkowej opadającym ku rzece Gnieźnie wznoszą się ruiny zamku, zbudowanego przez księcia Dymitra Korybuta w XIV w., znajduje się tu malowniczy widok na krętą dolinę rzeki, Miodobory PrzewP 89, lud. 1043, 995 rzym. (p. Zbaraż miasto), 135 grek. (p. na miejscu) SG 14, 512: *u Збыража* 1211 ESLHN 151; *зопод Збараж* 1463 ArchS 1, 54; *Zbaraż Stary* 1893 SG 14, 512; *Zbaraż Stary* 1931-1938 Skor 1992; *Старий Збараж* 1973 IstT 280. Pierw. *Zbyraż* (pol. *Zbyrzęż) od ukr. *zbyr- (pol. *zbyr-, por. *zbyrki*, *zbery* ‘miejsca nierówne’ też *zbyrczeć*, *zbyrkać* ‘o odgłosie brzęczeć’ BrSE 649). N. fiz. Wtórnie z członem chron. od pol. *stary* (ukr. *старий*). Zał 193: n. niej. BuczKot 117 i ChudP 121: od *Zbyrad.

74. **Zbaraż**, miasto pow., w 1648 r. zajął je Chmielnicki, w 1649 r. oraz 1734 wytrzymał oblężenie, lud. 8785, 2992 rzym. (p. na miejscu), 2161 grek. (p. na miejscu) SG 14, 509: *Zbaraż* XVI w. Jabł; *Zbaraż* 1893 SG 14, 509; *Zbaraż* 1931-1938 Skor 1992; *Збараж* 1973 IstT 280 – : *Zbaraż*. N. kult.

PODSUMOWANIE

W powiecie zbaraskim znajdowały się 74 punkty osadnicze oznaczane przez wieki jeszcze większą ilością nazw. Stosunkowo późne zaludnienie tych okolic, wystawionych na ciągłe najazdy tatarskie i wołoskie, ma swoje potwierdzenie w nazwie o charakterze obronnym *Wegerów Okop*, (dzierż.-kult). Wieś ta została zniszczona przez Tatarów w 1452 r. i dała początek nowej osadzie o nazwie *Nowe Sioło*. Niektóre z osad w ciągu dziejów zmieniły swój status, głównie ulegając degradacji, tj. Czahary Kretowieckie, obecnie w składzie Maksymówki, podobnie jak Czahary Załuskie. Kurniki Iwańczańskie również zdegradowano do roli przysiółka, obecnie na terenie Iwanczan, podobnie jak Wałachówkę, dziś chutor przyłączony do wsi Trawnewe (daw. Zarudzie). Dwie wsie o nazwach *Hnilice Małe* i *Hnilice Wielkie* w wyniku połączenia straciły człony dodatkowe – *Małe*, *Wielkie* i funkcjonują jako jedna wieś Hnyłyczi. Spośród 74 punktów osadniczych jeden uległ zaginięciu. Wieś Netreba była położona 2,5 km od wsi Nowiki, a przed II wojną światową zamieszkała prawie wyłącznie przez Polaków. W czasie wojny została doszczętnie zniszczona, a obecnie jej teren to puste pole.

Najstarszą osadą powiatu jest jego stolica – Zbaraż, wymieniany w szeregu grodów już na początku XIII w. Kolejnych 20 pojawia się w XV w., a znakomita większość punktów osadniczych wzmiankowana jest od XVI w. (43 punkty), w XVII – 1, XIX – 5, XX w. oraz przed wojną – 2. Z okresu po II wojnie świa-

towej pochodzi jedynie 5 nazw, w tym dwie na zmienione oznaczenie już istniejących wsi.

Najliczniejszą grupę spośród wszystkich nazw powiatu zbaraskiego stanowią nazwy fizjograficzne – 27, następnie licznie prezentują się nazwy kulturowe – 18, kolejno patronimiczne – 16, dzierżawcze – 12, następnie etniczne – 9 i rodowe – 9.

Naturalny obraz powiatu, jego właściwości przyrodnicze, opisują przede wszystkim nazwy fizjograficzne. Nazwy etniczne, stanowiące wprawdzie odrębną grupę semantyczną, opisującą przede wszystkim ludność zamieszkującą dany teren, pośrednio odnoszą się również do samej krainy (poza dwoma wyjątkami: nazwą przysiedleńców *Bazarzyńce* oraz przezwiskową *Szelpaki*. Dlatego w charakterystyce powiatu zbaraskiego nazwy etniczne pojawiają się raz obok mian fizjograficznych, gdy opisują ludność zamieszkałą na charakterystycznym terenie, raz obok kulturowych, gdy oznaczają ludność o specyficznym zajęciu.

O bogactwie rzek i jezior informują nas onimy *Dobrowody*, *Sieniawa*, o miejscach zalesionych – *Czarny Las*, *Dibrowa*, *Kapuściński Las*, *Lisicyńce*, *Liski*, *Zarubińce*, o przepychu roślinności – *Czahary* > *Czahary Zbaraskie*, *Czahary Kretowieckie*, *Czahary Załuskie*, *Huszczanki*, *Łozówka*, o miejscach podmokłych – *Hnilice*, *Łubianka*, *Załuże*, *Zarudzie*, o żyjących na danym terenie zwierzętach – *Kretowce* i *Worobijówka*. Powiat zbaraski, jak i całe Podole, charakteryzuje się licznymi krzywiznami i wysoczyznami, co potwierdzają *Hory Stryjowiecki*, *Obodówka*, *Zbaraż*. Istnieją tu również miejsca o specyficznych warunkach tj. czerwonej – *Krasnosielce* i suchej glebie – *Suchowce*.

Nazwy opisujące powiat ze względu na jego właściwości nabyte w wyniku działalności człowieka to głównie nazwy kulturowe. Potwierdza się stereotypowy obraz tych ziem, gdzie gospodarstwo rolne stanowi główny przedmiot zajęcia jego mieszkańców, np. *Toki*, a wieś to podstawowa forma osadnicza – *Nowe Siolo*, *Romanowe Siolo* (dzierz.-kult). Wyborna gleba, przy sprzyjających warunkach klimatycznych, obficie odpłaca trudy rolnika, co obrazują nazwy związane ze zwierzętami i roślinami hodowanymi: *Kapuścińce*, *Kobyłjany*, *Koziary*, *Kurniki*. Opowieści o bujających tu chmurach pszczoł, nie mogących się pomieścić w starych pniach, rojących się w ziemi i tryskających pod stopą zdrojach miodu (SG 8, 446), znajdują swoje odzwierciedlenie w nazwie *Medyń*.

Zależne od przybywania osad w powiecie są nazwy ponowione – Zbaraż; z członem / elementem deminutywnym: *Berezowica Mała, Hluboczek Mały, Hnilice Małe, Zarudczko*; z członem augmentatywnym: *Hnilice Wielkie*; z członem lokalizującym: *Czahary Zbaraskie, Kurniki Iwańczańskie, Łubianki Niższe, Łubianki Wyższe*; z członem chronologizującym: *Nowe Sioło, Rohowiec Nowy, Zbaraż Stary*.

Najmłodszą warstwę nazw kulturowych stanowią nazwy ideologiczne powstałe w wyniku pozbywania się wcześniejszych już w czasach powojennych. *Jacowce* przemianowano na *Szewczenkowe*, promując tym samym wartości narodowe i kulturowe, a *Zarudzie* na *Trawnawe*, podkreślając wartości panującego systemu.

Nazwy odosobowe: dzierzawcze, patronimiczne i rodowe potwierdzają ruski charakter tych ziem. Ich podstawą są głównie imiona o charakterze wschodniosłowiańskim: *Czumale* (z rum.), *Dorofijówka, Hołoszyńce, Hrycowce, Hołotki, Iwaniczany, Iwaszkowce, Klebanówka, Korszyłówka, Maksymówka, Netreba, Ochrymowce, Opryłowce, Palczyńce, Proslowce, Sieniahówka, Skoryki, Szyły, Tarasowce, Tarasówka, Terpilówka, Wałachówka*; neutralne: *Bogdanówka, Czernichowce, Dobromirka, Klimkowce, Kujdańce, Koszlaki, Nowiki, Nowikowce, Pieńkowce, Romanów, Roznoszyńce, Stryjówka, Wierniakowce, Wierniki*; z cechą polską, nazwa hybrydowa: *Jacowce*. Jeśli uwzględnić nie tylko podstawy tych onimów odosobowych, a również formanty je tworzące, za nazwy ukraińskie trzeba by uznać wszystkie z sufiksem *-ce*, tym samym zwiększając ich zbiór. Wśród pozostałych nazw (nieodosobowych) nazwy ukraińskie również przeważają¹, a łącznie stanowią 70%. Ilość nazw neutralnych² to około 30% i polskich – 1%.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- AGZ – Hejnosz, Wojciech, Lucjan Tatomir, Franciszek Ksawery Liske, Antoni Prochaska, red. *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie*, t. 1-24, Towarzystwo Naukowe, 1868-1931.
- ArchS – Radziwiński, Zygmunt Luba, red. *Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków*

¹ Są to: *Bazarzyńce, Berezowica Mała, Cahary Kretowieckie, Cahary Załuskie, Cahary Zbaraskie, Dibrowa, Hluboczek Mały, Hnilice Małe, Hnilice Wielkie, Hory Stryjowecki, Huszczanki, Kapuścińce, Kapustynski Lis, Krasnosielce, Kretowce, Lisieczyńce, Liski, Maksymówka, Medyń, Nowe Sioło, Nowikowce > Nowiki, Rohowiec Nowy, Romanowe Sioło, Suchowce, Worobijówka, Załuże, Zarubińce, Zbaraż, Zbaraż Stary.*

² Neutralne: *Czarny Las, Dobrowody, Kobyla, Koziary, Kurniki Iwańczańskie, Łozówka, Łubianki Niższe, Łubianki Wyżne, Wegerów Okop, Obodówka, Sieniawa, Szepaki, Toki, Zarudczko, Zarudzie.*

- w *Slawucie*, t. 1-5, Wydane nakładem właściciela, 1887-1891.
- ATP – avtor nevidomyu. *Ukrayins'ka RSR Administratyvno-terytorial'nyu podil na 1 veresnya 1964 p.* Ternopil': Ukrayins'ke vydavnytstvo politychnoy literatury, 1947 [автор невідомий. *Українська РСР Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1964 р.* Тернопіль: Українське видавництво політичної літератури, 1947].
- IstT – Nechay, Svitlana Petrivna. *Istoriya mist i sil Ykrayins'koyi RSR, Ternopil's'ka oblast'.* AN URSSR. Instytutistoriyi, 1973 [Нечай, Світлана Петрівна. *Історія міст і сіл Української РСР, Тернопільська область.* АН УРСР. Інститутісторії, 1973].
- Jabł – Jabłonowski, Aleksander, red. *Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Epoka przelomu z w. XVI na w. XVII. Dział II: „Ziemie Ruskie Rzeczypospolitej”.* С. і К. Wojskowo-Geograficzny Zakład w Wiedniu, 1899-1904.
- MRPS – Wierzbowski, Teodor, red. *Matricularum Regni Poloniae summaria*, t. 1-4/1. Typis Officinae C. Kowalewski, 1905-1919.
- SG – Sulimierski, Filip, Bronisław Chlebowski, i Władysław Walewski, red. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 1-15, Warszawa: nakładem F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, 1880-1902.
- Skor – Bystrzycki, Tadeusz, red. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej z oznaczeniem terytorialnie im właściwych władz [...].* Wydawnictwo Książnicy Naukowej, 1931-1938.

OPRACOWANIA

- BańSE – Bańkowski, Andrzej. *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1-2, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
- Bir – Biryła, Mikalaj Vasilievič. *Bielaruskaja antroponimija*, t. 1-2, Navuka i technika, 1966-1969 [Бірьла, Мікалай Васілевіч. *Беларуская антропонимія*, t. 1-2, Навука і тэхніка, 1966-1969].
- BrSE – Brückner, Aleksander. *Słownik etymologiczny języka polskiego.* Wiedza Powszechna, 1957.
- BuczKot – Buchko, Dmytro Hryhorovych, i Vira Vasylivna Kotovych. *Pokhodzhennya nazv naselenykh punktiv Ternopil'shchyny.* Posvit, 2017 [Бучко, Дмитро Григорович, и Віра Василівна Котович. *Походження назв населених пунктів Тернопільщини.* Посвіт, 2017].
- ChudP – Khudash, Mykhaylo Lukych, i Mariya Oleksiyivna Demchuk. *Pokhodzhennya ukraiyins'kykh prykarpat-s'kykh nazv naselenykh punktiv (vidantroponimni utvorennya).* Naukova dumka, 1991 [Худаш, Михайло Лукич, Демчук, Марія Олексіївна. *Походження українських прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімні утворення).* Наукова думка, 1991].
- CzaplaZL – Czapla, Anna. *Nazwy miejscowości historycznej ziemi lwowskiej.* Towarzystwo Naukowe KUL, 2011.
- CzaplaZH – Czapla, Anna. *Nazwy miejscowości historycznej ziemi halickiej.* Wydawnictwo KUL, 2018.
- Czuczka – Chuchka, Pavlo Pavlovych. *Prizvyshcha zakarpat-s'kykh ukraiyintsiv. Istoryko-etymolohichnyu slovnyk.* Svit, 2005 [Чучка, Павло Павлович. *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник.* Світ, 2005].
- Dor – Doroszewski, Witold, red. *Słownik języka polskiego*, t. 1-11, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1958-1969.

- ESLHN – Zheleznyak Iryna Mykhaylivna, A. P. Korepanova, Larysa Terentiyivna Masenko i O. S. Stryzhak. *Etymolohichnyy slovyuk litopysnykh heohrafichnykh nazv Pivdennoyi Rusi*. Naukova dumka, 1985 [Железняк Ирина Михайлівна, А. П. Корепанова, Лариса Терентіївна Масенко и О. С. Стрыжак. *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі*. Наукова думка, 1985].
- ESUM – Mel'nychuk, Oleksandr Savych. *Etymolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*, t. 1-2. Naukova dumka, 1982-1985 [Мельничук, Олександр Савич. *Етимологічний словник української мови*, t. 1-2. Наукова думка, 1982-1985].
- Hr – Hrinchenko, Borys D, red. *Slovar' ukrayins'koyi movy*, t. 1-4, AN URSSR, 1907-1909 [Грінченко, Борис Д, ред. *Словарь української мови*, t. 1-4, АН УРСР, 1907-1909].
- Jordan – Jordan, Jorgu. *Dicționar al numelor de familie românești*. Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- JuUTH – Jurkowski, Marian. *Ukraińska terminologia hydronimiczna*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971.
- MalecB – Malec, Maria. *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971.
- MalecI – Malec, Maria. *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Instytut Języka Polskiego PAN, 1994.
- Mor – Moroshkin, Mikhail. *Slavyanskiy imenoslov ili sobraniye slavyanskikh lichnykh imen v alfavitnom poriyadke*. Tipografiya Sobstvennoy Ye. I. V. Kantselyarii, 1867 [Морошкин, Михаил. *Славянский именовслов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке*. Типография Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1867].
- MSan – Makarski, Władysław. *Nazwy miejscowości dawnej ziemi sanockiej*. Wydawnictwo KUL, 1986.
- NazwPol – Rymut, Kazimierz. *Nazwiska Polaków*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1991.
- Pluskota – Pluskota, Teresa. *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI-XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ukraińskiego*. Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, 1998.
- PrzewP – Rąkowski, Grzegorz. *Podole. Przewodnik krajoznawczo-turystyczny po Ukrainie Zachodniej*, cz. 2. Oficyna Wydawnicza „Rewasz”, 2006.
- RedS – Red'ko, Yulian Kostyantynovych. *Slovyuk suchasnykh ukrayinc'kix pryzvyshch*, t. 1-2. NSHT, 2007 [Редько, Юліан Костянтинович. *Словник сучасних українських прізвищ*, t. 1-2. НШТ, 2007].
- RNaz – Rymut, Kazimierz. *Nazwiska Polaków. słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1-2, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1999-2001.
- RospSE – Rospond, Stanisław. *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*. Zakład Narodowy Ossolińskich, 1984.
- Skulina – Skulina, Tadeusz. *Staroruskie imiennictwo osobowe*, t. 1-2, Ossolineum, 1974.
- SNazw – Rymut, Kazimierz, red. *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. 1-10, Instytut Języka Polskiego PAN, 1992-1994.
- SSNO – Taszycki, Witold, red. *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1-7, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1965-1987.
- Sstp – Urbańczyk, Stanisław, red. *Słownik staropolski*, t. 1-11, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Instytut Języka Polskiego PAN, 1953-2002.
- SUM – Bilodid, Ivan Kostyantynovych, red. *Slovyuk ukrayins'koyi movy*, t. 1-11, Naukova

- dumka, 1970-1980 [Білодід, Іван Костянтинівич, red.. *Словник української мови*, t. 1-11, Наукова думка, 1970-1980].
- SW – Karłowicz, Jan Aleksander, Władysław Marcin Niedźwiedzki, i Adam Antoni Kryński, red. *Słownik języka polskiego*, t. 1-8. Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki, 1907-1927.
- Tr – Трипняк, Іван Іванович. *Slovník ukrajins'kykh imen*. Doviра, 2005 [Трійняк, Іван Іванович. *Словник українських імен*. Довіра, 2005].
- Tup – Tupikov, Nikolay Mikhaylovich. *Slovar' drevnerusskikh "lichnykh" sobstvennykh imen"*. Типографія І. Н. Skorokhodova, 1903 [Тупиков, Николай Михайлович. *Словарь древнерусских личных собственных именъ*. Типография И. Н. Скороходова, 1903].
- Zal – Zaleski, Jan. *Nazwy województwa tarnopolskiego*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1987.

INNE SKRÓTY

ap.	–	apelatyw, apelatywny	pier.	–	pierwiastek
chron.	–	chronologizujący	pierw.	–	pierwotny
daw.	–	dawny, dawniej	pol.	–	polski
dzierż.	–	dzierżawczy	ponow.	–	ponowiony
etn.	–	etniczny	por.	–	porównaj
fiz.	–	fizjograficzny	pow.	–	powiat
grek.	–	greckokatolicki	przew.	–	przewiskowy
jw.	–	jak wyżej	r.	–	rok
kult.	–	kulturowy	rzym.	–	rzymskokatolicka
lok.	–	lokalizujący	strus.	–	staroruski
lud.	–	ludność	tar.	–	tarnopolski
miejsc.	–	miejsowość, miejscowy	ts.	–	to samo
n.	–	nazwa	ukr.	–	ukraiński
niej.	–	niejasna	w.	–	wiek
os.	–	osobowy	wschł.	–	wschodniosłowiański
p.	–	parafia	wsp.	–	współczesny
pam.	–	pamiętkowy	zest.	–	zestawiony
patr.	–	patronimiczny			

OBRAZ DAWNEGO POWIATU ZBARASKIEGO
NA PODSTAWIE NAZW MIEJSCOWOŚCI

Streszczenie

Powiat zbaraski wraz z zachodnią częścią Podola przyłączono do Polski jeszcze w XIV w., do której z przerwami przynależał do końca II wojny światowej. Celem artykułu jest semantyczna i strukturalna analiza nazw miejscowości z tego terenu, na podstawie której wyłania się językowy obraz powiatu zbaraskiego. Najliczniejsza grupa nazw fizjograficznych opisuje jego właściwości naturalne – bogactwo rzek i jezior, występujące na tym terenie zwierzęta, miejsca zalesione, liczne krzywizny i wysoczyzny. Również nazwy etniczne pośrednio odnoszą się do charakteru samej krainy. Natomiast nazwy kulturowe opisują powiat ze względu na jego właściwości nabyte w wyniku działalności człowieka. Najmłodszą warstwę tychże stanowią nazwy ideologiczne

powstałe w czasach komunizmu. Starsze nazwy kulturowe informują o formach osadniczych, miejscach o charakterze obronnym, miejscach związanych z gospodarką. Zależne od przybywania osad w powiecie są nazwy ponowione oraz nazwy deminutywne. Wśród nazw odosobowych najliczniejszą grupę stanowią nazwy patronimiczne, mające za podstawy imiona wschodnie lub neutralne, podobnie zresztą jak dzierżawcze.

Słowa kluczowe: onomastyka; nazwy miejscowości; powiat zbaraski; językowy obraz Podola

ONOMASTIC PICTURE OF THE ZBARAZH DISTRICT ON THE BASIC OF NAMES OF PLACES

S u m m a r y

Onomastic Picture of the Zbarazh District in the Podolian Voivodeship of the First Polish-Lithuanian Commonwealth. The Zbarazh District with the western part of Podolia were joined to Poland in the 14th century, to which it belonged intermittently until the end of World War II. The purpose of the article is a semantic and structural analysis of the names of the places in this area, on the basis of which emerges a linguistic picture of the Zbarazh District. The most numerous group of physiographic names describes its natural properties – the richness of rivers and lakes, animals occurring in this area, forested places, numerous curves and plateaus. Also, ethnic names indirectly refer to the nature of the land itself whereas cultural names describe the district due to its properties acquired as a result of human activity. The youngest layer of these are ideological names created during the communism. Older cultural names inform about settlement forms, defensive places, places related to economy. Renewed and diminutive names depend on the new settlements being built in the district. Among the names of places coming from personal names, the most numerous group are patronymic names, which are based on eastern or neutral names, just like the possessive ones.

Keywords: onomastics; names of places; Zbarazh District; onomastic picture of Podolia